

***Карткова система для інвалідів Вітчизняної війни в УРСР у 1944-1947 рр.**

Г.М. Гордієнко, кандидат історичних наук

Уманський національний університет садівництва

Стаття опублікована у виданні «Менеджмент XXI століття: проблеми і перспективи: Колективна монографія. – Умань: Редакційно-видавничий відділ УНУС, 2012. – 236 с. – С.196 – 199».

У статті розглянуто основні проблеми функціонування карткової системи для інвалідів Вітчизняної війни в УРСР у 1944-1947 рр.

В статтє рассмотрены основные проблемы функционирования карточной системы для инвалидов Отечественной войны в УССР в 1944-1947 рр.

The article discusses the basic problems of rationing for disabled World War II in the USSR in 1944-1947 years.

У повоєнний період в УРСР гостро стояла проблема соціального забезпечення інвалідів Вітчизняної війни. У структурі державної політики соціального забезпечення інвалідів війни особливе місце відводилось заходам, спрямованим на підтримку доходів. Після втрати працездатності інваліди втрачали можливість заробляти кошти для підтримки самих себе і власних родин.

Рівень доходів інвалідів-фронтовиків залежав від цін на продукти і товари широкого вжитку. Мінімальний захист інвалідів від інфляції і дорожнечі відбувався за допомогою карткової системи. Але дискримінація інвалідів Вітчизняної війни, які мешкали на селі, порушення і зловживання у цій сфері суттєвим чином знецінювали намагання держави підтримати доходи інвалідів-фронтовиків.

Фахівці вивчали окремі аспекти державної політики підтримки інвалідів-фронтовиків, їх матеріально-побутові умови. Але історики залишили поза увагою особливості та результати функціонування карткової системи для інвалідів Вітчизняної війни.

Актуальність порушеної проблеми зумовлена відсутністю досліджень на цю тему. Об'єкт аналізу – карткова система, яка діяла в УРСР протягом 1944-1947 рр. Предметом наукової розробки виступає результативність функціонування карткової системи стосовно інвалідів Вітчизняної війни в Україні.

В роки війни і в післявоєнний період в УРСР функціонувала карткова система, яка була спрямована на те, щоб забезпечити унормування споживання основних товарів широкого вжитку. На підприємствах і установах були призначені уповноважені, які відповідали за організацію прийому і видачі карток, за погашення невикористаних. 14 серпня 1942 р. Народний комісаріат торгівлі СРСР ухвалив наказ «Про порядок виготовлення, зберігання, бухгалтерського обліку і здачі типографіями карток на нормовані товари». РНК УРСР та обл- і райвиконкоми визначали типографії, де мали друкувати продовольчі картки. За виготовленням карток спостерігали спеціально уповноважені працівники відповідних карткових бюро. Картки видавали на місяць. Після закінчення терміну залишок невикористаних карток знищувався у присутності начальника карткового бюро, який спостерігав за виготовленням карток, представника контрольно-облікового бюро при обласному відділі торгівлі. Після ліквідації невикористаних карток складався відповідний акт.

9 лютого 1944 р. Наркомторг СРСР ухвалив наказ №45/79, яким уточнювався порядок виготовлення і розподілу талонів на хліб для населення, яке мешкало в сільській місцевості. Друкування талонів на хліб для селян покладалося на республіканські і обласні споживспілки. Райспоживспілки подавали республіканським, обласним споживспілкам копії заявок райвиконкомів про контингенти і фонди на борошно. Інваліди Вітчизняної війни талони на хліб отримували безпосередньо у сільпо, згідно зі списками, затвердженими сільськими і селищними радами. Райспоживспілки були зобов'язані щомісяця надавати райторгвідділам звіти про кількість виданих талонів по групам населення у відповідні терміни. Інваліди Вітчизняної війни отримували талони на хліб два рази на місяць.

Для сільських мешканців запроваджувалися одноразові талони на продовольчі і промислові товари, крім сірників, солі, гасу, чаю і мила. Мешканцям села видавалися шестимісячні талони з відривними пронумерованими купонами на купівлю солі, сірників, гасу, мила, чаю.

Карткова система забезпечувала диференціацію населення по нормам споживання. Існувала система карток для працівників промисловості, службовців, партноменклатури тощо. Так, робітники, в залежності від галузі отримували картки першої і другої категорії. Існували спеціальні картки для службовців, дітей і інвалідів. Ціни на товари, які продавалися по карткам були строго фіксованими. Такі ціни отримали побутове найменування – «пайкові ціни» [1, с.70].

Згідно «Короткого довідника» НКТ СРСР, персональні пенсіонери, пенсіонери війни та інваліди війни, пенсіонери-орденоносці, інваліди праці І групи були віднесені по постачанню продовольчими картками по групі «службовці» другої категорії (норма хліба в день 400 гр.). Інваліди Вітчизняної війни були віднесені до групи робітників другої категорії (за нормою 500 гр.) [2, арк.15]. Норми постачання районних партійних працівників згідно з наказом НКТ СРСР №64/85 становили відповідно: сухий пайок – м'ясо-риба – 2200 г, жири – 600 г, крупи-макарони – 1500 г, цукор – 500 г, чай – 25 г ; обід – м'ясо-риба – 2200 г, жири – 600 г, крупи-макарони – 1500, цукор – 500 г.[3, арк.82].

Відомі норми забезпечення продуктами працівників туберкульозних санаторіїв, а також санаторіїв для долікування інвалідів Вітчизняної війни, які розташовувались у сільській місцевості. На місяць робітник такої установи отримував: м'ясо-риба – 1800 г, жирів – 400 г., крупи-макарони – 1200 г, цукор – 400 г, хліб – 500 г на день [3, арк.178].

Для інвалідів-фронтовиків, які перебували в санаторіях на долікуванні, денний пайок становив: 500 г. хліба, крупи-макарони – 100 г, м'ясо-риба – 200 г, жири – 35 г, цукор-кондвироби – 50 г, картопля-овочі – 600 г, молоко – 200 г, яйця – 1 шт. Щоб отримувати харчування в санаторії інвалід зобов'язаний був здати керівництву закладу свої хлібопродуктові картки [3, арк.22].

Інваліди-фронтовики в містах отримували картки через домоуправління по місцю постійного проживання, або через карткове бюро, якщо вони мешкали в приватному секторі. Працездатні інваліди отримували продуктивні картки за місцем своєї роботи. Місцеві соцзабези були усунуті від розподілу карток на хліб і продовольство [3, арк.55].

У 1944 р. забезпеченням інвалідів Вітчизняної війни – офіцерів та їх сімей опікувалися військторги. Так, на 1 липня 1944 р. на обліку по областях Київського військового округу перебувало: Київська обл. – 376 чол., м. Київ – 842 чол., Чернігівська обл. – 413 чол., Житомирська обл. – 171 чол., Вінницька обл. – 95 чол., Кам'янець-Подільська обл. – 32 чол. [4, арк.35].

Інваліди, які «мали зв'язок з сільським господарством» не мали права на отримання карток на хліб. У 1946 р. була проведена кампанія перевірок функціонування карткової системи з метою виявлення порушень і перевитрат у сфері централізованого унормованого постачання хлібом населення. З'ясувалось, що в багатьох місцях республіки було допущено перевищення контингентів, перевищення норм видачі хліба. За результатами перевірок по Сумській обл. у грудні 1946 р. - січні 1947 р. було знято з постачання хлібом: працюючих – 420 чол.; утриманців – 30 чол.; дітей, які проживали в сільській місцевості – 424 чол.; та через інші причини – 202 чол. Знято: через завищення планів по праці – 385 чол.; «зв'язаних з сільським господарством» – 35 чол.; дітей, які проживали в сільській місцевості – 423 чол.; утриманців, які проживали в сільській місцевості – 30 чол.; через інші причини – 202 чол. Всього – 1076 чол. Крім цього, з'ясувалось, що 138 чол. в організаціях, на підприємствах і в установах отримували в грудні завищену норму хліба, замість 700 г на день – 1000 г; замість 500 г – 700 г., замість 300 – 350 г. Серед тих, хто втратив право на отримання карток на хліб, були й інваліди Вітчизняної війни.

Навіть чітко визначені ліміти карток на інвалідів Вітчизняної війни часто ігнорувались, картки отримували інші особи – не інваліди. Зокрема, в Ульяновському районі Сумської обл. із установленого ліміту хлібних карток на інвалідів-фронтовиків 60 карток – 20 карток було видано іншим особам

(працівникам сілпо, базаркому і т.п.) Таку ж кількість інвалідних хлібних карток було видано іншим особам і в Синявському районі області.

«Упорядкування» видачі хлібних карток і «економія» хліба проводилась протягом вересня – грудня 1946 р., тобто, в період посилення голоду в УРСР. Партфункціонер Варкавенко з Сумського обкому КП(б)У інформував секретаря ЦК КП(б)У по торгівлі і громадському харчуванню Савченка, що упродовж вересня – грудня 1946 р. відбулось скорочення контингентів на 258006 осіб. По місту: працюючих – 19786 чол.; утриманців – 27570 чол.; дітей – 10877 чол. Всього – 58233 чол. По селу: працюючих – 81148 чол.; утриманців – 48944 чол.; дітей – 69680 чол. Всього – 199733 чол. Скорочення дало економію витрат «пайкового» борошна на 1150 тонн [5, арк.64].

Переважна більшість інвалідів-фронтовиків харчувалася з власного городу, купуючи необхідні продукти на базарі. Так, 1 кг житнього хліба на базарі в Києві коштував – 16 крб., 1 кг пшеничного борошна 35 крб., хромові чоботи чоловічі – 1500 крб. [6, арк.40-52].

Отож, заробітна плата працюючих інвалідів війни певною мірою була захищена картковою системою. Однак недоліки цієї системи, порушення, зловживання і злочини в цій сфері суттєво зменшували захищеність доходів від інфляції і дорожнечі. Ринкові ж ціни на товари широкого вжитку нівелювали і пенсії, і заробітні плати, відкидаючи інвалідів Вітчизняної війни до найбільш соціально вразливих верств радянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Зубкова Е.Ю. Послевоенное советское общество: политика и повседневность. 1945 – 1953 / Е.Ю. Зубкова. – М.: «Российская политическая энциклопедия», 2000. – 229 с.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф.423, оп.27, спр. 3.
3. ЦДАВО України, ф. 423, оп. 2, спр. 2.
4. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 23, спр. 1019.

5. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 4873.
6. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 4874.